

акружаць сябе мудрымі і вучонымі людзьмі, з якімі ён мог бы раіцца, што рабіць у цяжкіх абставінах.

С. Будны не быў праціўнікам прыватнай уласнасці, у тым ліку феадальнай уласнасці на зямлю. Мысліцель лічыў, што арыянская шляхта можа валодаць маёнткамі, мець прыгонных сялян, што прыгонная залежнасць сялян ад шляхты не супярэчыць хрысціянскаму веравучэнню. С. Будны асуджаў толькі крайнасці феадальнага ладу, найбольш жорсткія праявы прыгонніцтва. Ён выкрываў феадальнае самадурства, спаганне з сялян звыш нормавых падаткаў і плацяжоў, патрабаваў змякчэння існуючай сістэмы феадальнай эксплуатацыі, дзейнічаючага заканадаўства ў адносінах да нявольнай чэлядзі.

Мысліцель прызнаваў заканамерным у залежнасці ад валодання маёмасцю і саслоўнае дзяленне сучаснага яму феадальнага грамадства. Як і Ф. Скарына, С. Будны выказваўся за роўнасць саслоўяў перад законам.

Дзяржава ў асобе яе інстытутаў і службовых асоб павінна абапірацца на дзеючае права, не дапускаць яго парушэння. Пакаранне ўсіх разбойнікаў, ворагаў, захопнікаў павінна абапірацца выключна на закон і ажыццяўляцца толькі з ініцыятывы ўрада альбо найвышэйшага гаспадара. Усялякі самасуд, прыватную помсту за крыўду С. Будны лічыў за найвялікшы грэх.

С. Будны адметна вырашаў надзвычай далікатную і тонкую юрыдычную праблему аб дапушчальнай ступені самаабароны. Згодна з яго тэорыяй, хрысціянін не толькі мае права, але і абавязаны ў першую чаргу сам супрацьстаяць разбойнікам, а калі ён раптам, у момант самаабароны, заб'е крыўдзіцеля, то ён не павінен лічыцца злачынцам і ўрад не можа караць яго як забойцу. Нам хацелася б падкрэсліць тое, што хаця С. Будны і выказваецца на конт дапушчальнай ступені самаабароны, але ж, разам з тым, ён не выдзяляе дакладных яе крытэрыяў.

С. Будны з'яўляўся прадстаўніком рэнесансава-гуманістычнага руху, па сваіх поглядах з'яўляўся пераемнікам Ф. Скарыны. Мысліцель унёс значны ўклад у развіццё рэфармацыйнага руху ў Вялікім Княстве Літоўскім.

*І.А. Доўнар
БДУ (Мінск)*

УЗНІКНЕННЕ НАРМАТЫЎНАЙ РЭГЛАМЕНТАЦЫІ АХОВЫ НАВАКОЛЬНАГА АСЯРОДДЗЯ ў БЕЛАРУСІ

Гістарычныя звесткі сведчаць аб значнай ролі прыроднага фактара ў ўзнікненні і гібелі старажытных цывілізацый і дзяржаў. Несумненна, яны ўплывалі на ўзнікненне і развіццё беларускай дзяржаўнасці.

У раннефеадальны перыяд характар эканамічнага жыцця народаў, якія насялялі беларускія землі, вызначала ў асноўным сельская гаспадарка, хоць важнымі промысламі заставалася рыбалоўства, паляванне і борніцтва. За асобныя віды карыстання ляснымі і зямельнымі ўгоддзямі, большая част

ка з якіх належала дзяржаве ў асобе князя, ў Полацкім, Віцебскім і іншых беларускіх княствах, спаганялася плата.

Паступова з развіццём таварна-грашовых адносін прыродныя багацці і спрыяльныя геаграфічныя ўмовы размяшчэння беларускіх тэрытрый сталі аднымі з асноўных фактараў іх хуткага эканамічнага развіцця. Нягледзячы на значны прагрэс у вытворчасці прылад працы і ўзнікненне некаторых новых тэхналогій земляробства і лесакарыстання, усе гэтыя віды дзейнасці на той час не маглі яшчэ нанесці значнай шкоды навакольнаму асяроддзю з-за іх нізкай інтэнсіўнасці.

Аднак ужо ў XI–XII стст., як адзначаюць навукоўцы, на тэрыторыі Ёсходняй Еўропы, у тым ліку ў старажытных беларускіх княствах, пачынае ўзнікаць лясное права. Аб гэты сведчаць тыя першыя крыніцы права, якія дайшлі да нашага часу (Руская Праўда, Дагавор 1229 г. і інш.). Менавіта ў іх ўтрымліваюцца асобныя палажэнні адносна землекарыстання. У большасці дзейнасць старажытнага заканадаўства была накіравана на ахову права валодання на асобныя аб'екты прыроднага асяроддзя. Ахоўваліся абшчынныя землі, затым княжацкія землі і землі асобных феадалаў, пазней – царкоўныя землеўладанні. Менавіта той суб'ект, які валодаў землямі, клапаціўся аб іх належным стане і захаванні рэсурсаў. У гістарычным развіцці валоданне, як фактычныя адносіны, папярэднічае праву ўласнасці. Па-сапраўднаму ж клапаціцца аб захаванні прыродных багаццяў мог толькі уласнік.

Актыўнае развіццё ў XVI ст. сельскага гаспадаркі спрыяла попыту на нерухомую маёмасць. Зямля робіцца важным прадметам дагаворных адносін. Паступова разам з фарміраваннем інстытута зямельнай уласнасці складаецца і нарматыўнае рэгуляванне аховы прыродных багаццяў. На беларускіх землях ў перыяд Вялікага Княства Літоўскага вядомы першыя мерапрыемствы дзяржаўных органаў па ахове аб'ектаў прыроды ў XIV–XV стст. З канца XV ст. фарміруецца статус Белавежскай пушчы як спецыфічнай прыроднай тэрыторыі з асобным раслінным і жывёльным асяроддзем. У тым ліку ўстанаўліваюцца спецыяльныя меры па ахове зубраў, аб чым пісаў, напрыклад, Мікола Гусоўскі ў паэме «Песня пра зубра».

Нарматыўныя акты XVI ст. працягваюць тэндэнцыю ўстанаўлення прававых нормаў аб ахове прыроды. Аб гэты гавораць Статуты 1529, 1566, 1588 гг., а таксама «Устава на валокі» 1557 г., якая ўвядла забарону на падзел Белавежскай пушчы на дробныя прыватныя часткі, што паклала пачатак наступнаму захаванню пушчы як цэласнага ляснога масіва са сваім асаблівым статусам. Устава гаварыла таксама аб парадку выкарыстання вадаёмаў пры лоўлі рыбы. У 1558 г. быў прыняты спецыяльны закон аб ахове паляўнічых угоддзяў. Потым «У рэвізіі пушчаў і пераходаў звярыных у Вялікім Княстве Літоўскім» 1559 г. давалася апісанне ўсіх пушчаў дзяржавы, вылучаны ўчасткі для палявання і інш.